

Оригинални научни рад
уДК: 821.163.41.09-14:398(497.115)
doi: 10.5937/zrffp54-54390

ЗНАЧАЈ И УЛОГА КУМА У СВАТОВСКИМ ПЕСМАМА СРБА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Марија Д. МИЉКОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српску књижевност и језик
Косовска Митровица (Србија)

---

¹ marija.miljkovic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0002-7234-2600>

Примљен: 22. 4. 2024.

Прихваћен: 2. 12. 2024.

ЗНАЧАЈ И УЛОГА КУМА У СВАТОВСКИМ ПЕСМАМА СРБА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ²

Кључне речи:
сватовске песме;
кум;
младожења;
невеста;
даривање;
жртва;
преци.

Сажетак. Међу многобројним мотивима опеваним у лирској народној поезији Срба са Косова и Метохије налази се и мотив духовног сродства (кумства). На примерима народних лирских песама са овог подручја, у раду се испитује заступљеност овог мотива, значај и функција кума, и то првенствено у песамама у којима су опевани сватовски обичаји. Анализиране су песме које су сакупили Иван Степанович Јастребов, Дена Дебељковић, Владимир Бован и песме које су објављиване у *Цариградском иласнику*. Како је кум најважнији гост на свадби, његова најзначајнија улога је брига о младожењи, иако је понекад задужен да брине и о невести. У комплексној иницијацији, кум је посредник између предака и младожење. У вези с тим, даривање сватова, које је неизбежан део свадбеног обичаја и које се у песамама пева, доводимо у везу са жртвом која се приноси прецима. У раду ће бити истакнуте и оне песме у којима се иза позива на духовно сродство крије потенцијална опасност од греха. Очување неприкосновености кумства, како ће анализа песама показати, зависи искључиво од појединца, што открива и сву комплексност ове духовне везе.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03/200184). Рад представља део необјављене докторске дисертације на тему *Духовно сродство у народним песамама Срба са Косова и Метохије*, одбрањене 15. 9. 2022. године на Филолошком факултету у Београду, под менторством проф. др Бошка Сувајића. Докторска дисертација похрањена је у репозиторијуму Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” у Београду и доступна је на адреси: <https://phaidrabg.bg.ac.rs/open/o:28051>

Разноликост мотива опеваних у народним лирским песмама са Косова и Метохије пружа нам увид у обредно-обичајну праксу у вези са животним циклусом човека овог поднебља. Поред одређених обредних радњи, обредно-обичајна пракса коју су косовско-метохијски Срби неговали подразумевала је и певање песама (Питулић, 2016, стр. 111–112). Многе од њих су и сачуване.³ Једна од битних карактеристика ове лирике је комплексност (Бован, 2017, стр. 27), али се може говорити и о њеној живавости, будући да се вековима успешно опирала цивилизацијским новинама. Ипак, број песама са мотивом кумства невелик је.⁴ Очекивали смо да је овај мотив најзаступљенији у сватовским песмама, с обзиром на улогу кума у обредима прелаза појединца и очуваност свадбене обредно-обичајне праксе. Сложили бисмо се са мишљењем Владимира Бована, који сматра да је „очуваност ове лирике условило (је) прво то што се удавало и женило увек, било какве да су биле друштвене прилике и животни услови” (Бован, 2017, стр. 36). Мотив кумства заступљен је и у верским песмама.⁵ У осталим врстама лирских народних песама овог подручја није опеван. У истраживању смо кренули од чињенице да је кум неприкосновен, те најважнији гост на свадби, а његова

³ Владимир Бован истиче ангажовање појединаца и ентузијаста који су својим дугогодишњим сакупљањем народних умотворина са Косова и Метохије допринели великом броју свих сачуваних народних врста. Ради се о фонду од око 3.000 лирских песама које су објављене у часописима, етнографским радовима, збиркама и рукописним збиркама (Бован, 2017, стр. 24–25).

⁴ Бранислав Крстић је кума и куму сврстао у „*nekrvne srodnike*” (Krstić, 1984, стр. 226–227), при чему у његовој студији нема издвојених песама са Косова и Метохије код којих је пронађен овај мотив.

⁵ У питању је само једна песма са мотивом космичке свадбе (Бован, 2017, стр. 136), у којој, приликом уређења космоса, Свети Илија додељује улогу *кумсџива* и *венчансџива* Светом Јовану. Народне песме о Светом Јовану чине посебну врсту песама, тзв. *јовањданске* (Бован, 2017, стр. 59). Мирјана Детелић пише о томе како је вероватно „у старој вери морало постојати божанство – заштитник кумства” (Детелић, 1992, стр. 31), чије су функције временом прешле на Светог Јована. За Чајкановића, овај хришћански светитељ представља прастаро божанство кумства, а у народним песмама (и епским и лирским) апострофира се увек приликом склапања побратимске или кумовске везе.

највећа улога је брига о младожењи, иако је понекад задужен и за невесту. У комплексној иницијацији кум је посредник између предака и младожење, он „је тај који уводи новог члана у једну породицу и мистичким путем ствара сродничку везу” (Чајкановић, 1994, стр. 55). У вези с тим, даривање сватова, које је неизбежан део свадбеног обичаја, а што песма опева, доводи у везу са жртвом која се приноси прецима. У раду ће бити истакнуте оне песме у којима су мотив духовног сродства (кумства) и мотив љубави еквивалентне важности. Очување неприкосновености ове духовне везе у појединим песмама зависи искључиво од појединца.

Улога кума у свайшовској иницијацији

Најверодостојнија сведочанства о сватовским обичајима у Призрену оставља руски конзул Иван Степанович Јастребов (2020). Он се задржава на обичајима везаним за кума и његову улогу на самој свадби. Истиче, такође, да се љубљењем руку приликом позивања на свадбу на којој је он „прва личност” (Јастребов, 2020, стр. 389), куму указује изузетно поштовање, самим тим показује и „неприкосновеност и важност кума који је могао да доведе на свадбу кога је хтео” (Питулић, 2018, стр. 231). Он полази од просидбе, чији је саставни пратилац и свештеник,⁶ и предсвадбених ритуала, у којима је истакнута улога младожењине породице.⁷ Приликом узајамног даривања, свештено лице замењује кума. У својој соби, свештеника, који носи прстен, чека невеста покривеног лица. Том приликом, како дар представља „знак успостављања контакта” (Карановић, 2010, стр. 108), невестини родитељи дарују младожењиног оца, кума и свештеника. Као „највећи ауторитет међу сватовима” (Торњански Брашњовић, 2013, стр. 23), у свим етапама свадбе,⁸ улога кума јасно је одређена: он је помоћник младожењи на путу

⁶ Просидба започиње доношењем „великог белега” у кућу невесте. То је дар младожењине породице, што, према Бојану Јовановићу, представља „знак новог девојчиног статуса” (Јовановић, 2001, стр. 120). У забележеним обичајима, „велики белег” мора да садржи непаран број поклона, од којих је сваки поклон носилац одређеног значења (Јастребов, 2020, стр. 345). Валентина Питулић у овом делу свадбеног обичаја види његову „лагану христијанизацију” (Питулић, 2018, стр. 218), будући да је међу људима било раширено веровање да од кума „зависи породични и домаћи напредак” (СМР, 1970, стр. 202), а „ореол светог и моћног бића” (Бандић, 1991, стр. 136) поседовало је свештено лице.

⁷ Богати дарови које девојка добија, према занимљивом тумачењу Зоје Карановић, истовремено, представљају начин и уздизања и обмањивања девојке (Карановић, 2010, стр. 97). Тражећи/узимајући девојку, младожења „нарушава интегритет (*џуђеџи*) света којем је она до тада припадала” (Карановић, 2010, стр. 98).

⁸ Арнолд ван Генеп (2005) пише о трочланој структури свадбе (сепарациона, лиминална и агрегациона), а овај обред прелаза проучавала је и Светлана Торњански Брашњовић (2013), која у свадбеном ритуалу издваја три „јасно сегментисане етапе”

до успешног завршетка овог комплексног обреда прелаза. Младожења је *млад*, самим тим, незрео и неспреман да у том процесу буде сам. Зато је за њега одговоран кум, за разлику од девера који се брину о невести. Младина незрелост, истовремено и лепота, метафорично су представљени. Она је „струк босиљка”. У традицијској култури Срба босиљак је апотропајон (Босиљак, 2001, стр. 46):

*Ти ми имаш један сѝрук босиљка,
Порасѝ'о је и разѝранао је,
Молим ѝти се, мени да ѝа дагеш!*
(Јастребов, 2020, стр. 345–346)

На симболичком плану, млада и лепа девојка физички је довољно зрела за удају.⁹ Управо због своје лепоте, подложна је утицају злих сила/демона те је од тога треба сачувати. У томе је велика улога законика, кума и старог свата. Битан тренутак на самој свадби односи се на полазак сватова по младу. Одлуку о томе доносе управо кум и стари сват. На самој свадби младожења је пасиван. У свакој улози, њега замењују ова два законика који представљају активне учеснике свадбе. Они су заштитници младожење, којима је он остављен у *аманеѝ*:

*Дѝжи ми се куме и сѝарејко,
аманеѝ ви млади младожења.*
(Бован, 1984, стр. 35)

Без њих се не може кренути по девојку, те се у тим стиховима истиче пасивна улога младожење за време свадбе (Bandić, 1980, стр. 347):

*Подѝзај се куме и сѝарејко,
Моли ѝти се млади младожења,
Да идеѝте ѝо добру девојку.*
(Бован, 2001, стр. 89)

*Усѝај куме, усѝај сѝари сваѝе,
Далеко су девојачки двори.*
(Бован, 2001, стр. 89)

(Торњански Брашњовић, 2013, стр. 21): предсвадбена, свадбена и постсвадбена. У истој књизи (2013, стр. 22–28) она пише и о актерима свадбених ритуала.

⁹ О животној доби погодној за ступање у брак у традицијској култури Срба највише података оставио је Тихомир Ђорђевић (1984). Између осталог, он истиче да се договор о потенцијалној женидби/удаји између родитеља могао склопити још онда када су деца била у утроби (Ђорђевић, 1984, стр. 148–149). Занимљиво је то што би тако заручена деца постала посестрима или побратими ако би се десило да буду истога пола (Ђорђевић, 1984, стр. 150).

Неизоставан део на свадби је тренутак када се изражава добра воља, када се младенци благосиљају те у тим стиховима препознајемо поступак транспозиције жанра благослова (Pešić i Milošević-Đorđević, 1984, стр. 32) у народну сватовску песму. Благослов долази након кретања сватова по младу, а његова функција јесте безбедан прелазак кроз хтонски предео. Благосиљају се кум и стари сват, али и *кићени свайшови*, који на тај начин добијају „магијске заштитне дарове” (Карановић, 2010, стр. 127):

*Ајји са здравље куме и сџарејко,
ајји са здравље кићени свайшови,
ајји са здравље млади младожења:
аманеј ви куме и сџарејко,
аманеј ви млади младожења.*
(Бован, 1984, стр. 38)

Народни певач истиче и положај невесте у процесу сватовске иницијације. На опасном путу од дотадашњег до новог (младожењиног) дома, и невеста има заштитнике – девере. Они имају улогу чувара невесте:

*А и вама два млада девера,
аманеј ви наша мила снаа.*
(Бован, 1984, стр. 38)

Невеста је врло млада:

*За њу кажу да је врло млада,
а за њија врло каменија;
коња вод'ше и снау чувајше,
ка у њролећ' сџрук млада босилка.*
(Бован, 1984, стр. 38)

Култ биљака веома је развијен у традицијској култури Срба (Карановић, 2014). Компарација са младим босилком¹⁰, који цвета у пролеће, повезана је, такође, са апотропејском улогом коју он има. Невестина младост је управо њена снага и моћ која би њеној новој породици требало да донесе берићет. Крај лиминалне фазе обележен је скидањем вела невести, а та улога, када

¹⁰ Поред поређења девојке са босилком, у песмама је опевано и поређење момка са овом биљком, у намери да се истакну његова снага, младост и лепота. Тако, у једној песми (Јастребов, 2020, стр. 468), девојка тужи, јер ускоро, не својом вољом, одлази за недрагог:

*Ја си има њолеми дергови: и-и
Млад ме њијаји, за сџаро ме давај. И-и
Сџаро аро, како јаор дрво. И-и
Млад неженай, како сџрок босилек. И-и!* (Јастребов, 2020, стр. 468).

невеста треба да покаже да ли је *рода ѿлемоѿа* и *соја ѿсѿодскоѿа*, поверена је деверу:

*Довикајѿше кума и девера,
И младоѿа момка младожењу,
Да скинемо дувак снашици,
Да видимо милу снашицу.*

(Бован, 2017, стр. 94)

Иако је, као главни актер свадбе, подложна уроцима, и сама невеста може представљати извор опасности јер је туђинка. У том случају, сакривање невестиног лица „има двоструку апотропејску улогу” (Јовановић, 2001, стр. 126). Њена лепота, која бива обелодањена скидањем вела, узрок је издаје коју чини управо онај ко не би смео (кум):

*Ту дунаше ви’ре и вејрови,
Одалише дувак од девојке.
Сина лице ка’но ј’вруће слунце!
Сина ѿрло ка’но јасан месец!*

...

*Сви свайѿови ѿо конаце идев,
А је’н куме ѿо девојке иде.
Наѿше вама до ѿри чизме блаѿо,
Пушѿиѿише ме ноћас код девојке.
Нема куде ѿај добра девојка.
Сама себе она ѿроѿовара:
„Да би куме браду одричија!...
Па се гуѿла најред ѿред свайѿове.
Давран Шарче, давран добро моје
Да ме водиш мене на дворове!...”*

(Јастребов, 2020, стр. 439–440)

Како „звук увек уноси покрет у радњу, но често и више од тога – пометњу и најаву преокрета” (Љубинковић, 2010, стр. 404), овде пометњу уноси ветар (звук који се јавља приликом хујања ветра) који невести подиже вео.¹¹ Јастребов је ову песму слушао на свадбама, приликом поласка девојке из

¹¹ У најдужој народној песми, балади *Женидба Максима Црнојевића* (СНП II, стр. 89), коју је Вук записао од Старца Милије проналазимо, такође, формулу откривања лица. Уместо ветра, у овој песми невеста сама подиже вео кад угледа како јој (лажни) младожења пружа руке. И, како „природа чини своје” (Љубинковић, 2010, стр. 406), „погледом на прелепог, гиздавог јунака, на човека за кога мисли да је њен суђени – девојка напушта обичајно понашање” (Љубинковић, 2010, стр. 406).

њене куће у младожењин дом.¹² Будући да се песма пева при поласку из невестиног дома (мада није записана у целости), можемо размишљати о томе да је песма могла имати улогу опомене да се на путу који је „једна од граница између ’свог’ и ’туђег’ простора” (Пут, 2001, стр. 456) од „рода до дома” може десити низ непредвиђених ситуација. У наведеном примеру, невеста три пута подсећа кума на неприкосновеност њиховог духовног сродства, јер „кумство намеће и обавезу одговорности и поштовања међу духовним сродницима” (Миљковић, 2022, стр. 89). То, ипак, не спречава нарушавање хармоније. На крају, невеста своју част успева да сачува, тражећи од кума да се обрије, што користи као доказ који носи своје господару/младожењи.

Има песама у којима кум добија „на поклон” младожењу. У тим стиховима садржана је молба младожењине мајке да кум, као веза између младожење и предака, буде духовни заштитник младожење. Потреба за тим јавља се зато што су млада и младожења главне личности на свадби (Торњански Брашњовић, 2013, стр. 22), што их сврстава у особе најподложније утицајима злих сила. Како се верује, у самом свадбеном обреду, појачана је и активност демона, те младенцима опасност може доћи у било ком тренутку (Bandić, 1980, стр. 348):

*На њоклон њи младожења,
Каг њење бији’ близу дома,
Близу дома девојачка,
Да ја њашија не устави,
Да ја баба не умађише.*
(ЦГ, 2006, стр. 52)

У песми која се пева у младожењиним двору (Јастребов, 2020, стр. 392), приликом поласка за младу, мајка наздравља куму. Здравца је „биљка која симболизира и дочарава здравље и напредак” (Чајкановић, 1994, стр. 86), и овде је у улози апотропајона. Здравница (Pešić i Milošević-Đorđević, 1984, стр. 278) садржи мудре мајчине савете које ће кум пренети младожењи:

*У руке јој кијика здравка,
Њом наздравља милу куму,
Овако му наручује:
Чујеш ли ме, мили куме!
Полазијие, њоодијие,
Ићи њење у свайшове,
У свайшове за девојку,*

¹² Могуће је да се овде ради о мотиву који је пренет из народне епске песме о Марку Краљевићу у којој се „основна сижерна шема допуњује [се] и новелистичким мотивима откривања идентитета невесте и проналажења сестре, као и откривањем неверства кума или девера, и обрачунавањем с њима” (Златковић, 2011, стр. 72).

*Да свећујеш младожењу
 да к'д буде близу двора,
 близу двора девојкиној,
 Мудро г' иде, тио г' збори.
 Да не њеда у дарове,
 Дарове је свећ ирадио,
 Но да њеда у девојку,
 Је ли рода њолемоја,
 Је ли соја њосјодскоја.
 (Јастредов, 2020, стр. 393)*

Девојачки дарови нису само „просто уздарје” (Карановић, 2010, стр. 100), али у овој песми од њих је важније „гледање у девојку”. Претерано хваљење девојке, скупоцени дарови и све оно што младожењина породица користи да би завела невесту могло би представљати разлог томе. Стихови који о томе певају могу указивати на то да је у прошлости, у оквиру свадбене обредно-обичајне праксе, било примера да је невестина породица спрема-ла изузетно вредне/скупе дарове са намером да скрене пажњу са девојке. Дакле, тиме девојачка породица у први план поставља дарове који треба да замаскирају одређене негативне (углавном физичке) карактеристике девојке/невесте. На другој страни, у наставку поменуте песме, велича се пак младожења, чиме се жели постићи завођење невесте. Верује се да девојка представља „иманентну биолошку моћ рађања, на коју се озбиљно рачу-нало” (Карановић, 2010, стр. 103) и стога је било неопходно на неки начин приволети девојку на промену статуса. Најбољи начин за то народни певач проналази у хваљењу младожење и његове породице:

*Ко њод види младожењу,
 Свак да фали, да не куди.
 Блајо мајки шњо родила!
 Блајо оцу шњо ња има!
 Блајо сесјри шњо се куне:
 Блајо људи шњо ће љубиј!
 (Јастредов, 2020, стр. 393)*

Варијантно, хваљење се односи и на кућу, као и на село, односно ме-сто у које девојка одлази. Девојка/невеста заводи се и даровима које јој младожењина породица доноси: „Мушка страна је, наиме, обавезна да даје много, јер на тај начин она своју немоћ да непосредно даје живот на-докнађује активним односом у размени, у трговини женским биолошким потенцијалом” (Карановић, 2010, стр. 101). Незаобилазни посредници у иницијацији, кум и девер, главни су актери и у песмама (са доминантним мотивом туге) које се певају у девојачкој кући. Тренутак када буде предата

куму и деверима, у ствари је последњи тренутак девојаштва и растанак од своје дотадашње породице и свог дома. Све то праћено је низом обредних радњи (Торњански Брашњовић, 2013, стр. 55), при чему је у анализираним примерима истакнута забрана окретања:

*Огди се їрана од јорїована,
И леїа Смиља од своје мајке,
Од своје мајке, од своїа рога!
Врайїи се, Смиљко, мајка їе зове
Мајка їе зове, кошуљу даје!
Била ме, мајко, од їређе звайїи,
Док нисам сїїала уз милої кума,
Уз милої кума и уз девере,
Док није био їрсїен на руци,
Прсїен на руци, венац на їлави.
(Бован, 2001, стр. 107–108)*

Овим се завршава још једна фаза иницијације. Девојка напушта домаћи култ предајом куму и деверима, а табу окретања у овом случају носи одређена веровања: деца ће јој личити на њен род, окренуће јој се срећа и слично (Торњански Брашњовић, 2013, стр. 55).

Кум и стари сват присутни су и онда када сватови полазе из невестиног дома. Стихови недвосмислено издвајају невесту као иницијанта, односно показују да она „*ide od devojke ka ženi*” (Lič, 1984, стр. 117). Едмунд Лич истиче да се „*posvećenik koji doživljava promenu statusa mora [se] prvo odvojiti od своје роčetne uloge*” (Lič, 1984, стр. 117), при чему издваја управо то да „*posvećenik može skinuti своју prvu одећу*” (Lič, 1984, стр. 117). Тако се девојка лакше преводи у свет који је њој још увек туђ, али који мора на што безболнији начин да прихвати као свој:

*Далеко је црква венчаница,
Далеко су наши бели двори;
Обукуј се, одевај се, селе,
Ти обуци рухо неношено,
Неношено, синоћ донешено!
(Бован, 2001, стр. 112)*

*Друїарицо наша неверници!
Јел се синоћ љуїо закљињаше,
Да не обучеш свилену кошуљу?
Да не обучеш свекрове јелеце?
(Јастребов, 2020, стр. 386)*

Поред облачења нове одеће, на симболичком плану, девојка се у нови свет преводи и обувањем нове обуће, у чему главну улогу има девер. Стасалост девојке за промену статуса представљена је њеним поређењем са жутом дуњом (Чајкановић, 1994, стр. 230–231):

*Жуџа дуња међу лисџовима,
Наша снаша међу деверима,
Међу кума и међу девера.*
(Бован, 2001, стр. 111)

Има и песама у којима се кум пореди са соколом. У народним песмама скоро свих Словена то није усамљена појава. Сви нежењени мушкарци, учесници свадбеног обреда, па и сам младожења, пореде се са овом птицом (Гура, 2005, стр. 511):

*Мили куме њи ли соко беше,
џе донесе свайџе џод крилима?*
(Бован, 2017, стр. 106)

Приликом доласка свих сватова младожењиној кући, пева се следећа песма:

*Весели се Сџојанова мајко,
Три су сунца дворе обасјала:
Једно сунце момак и девојка,
Друџо сунце куме и девере,
Треће сунце кићени свайџови.*
(Бован, 2001, стр. 118–119)

Младожења и невеста, кум и девер, како се примењује, метафорично су представљени сунцем, а „у мотиву три сунца инкорпорирана је идеја светог Тројства, и врло важна симболика броја три” (Питулић, 2018, стр. 76). Са Сунцем, сватови и законици доносе благостање. Њихово величање потребно је као вид ритуалног уздизања, а у том поступку посебно се хвале законици, готово подједнако као невеста и младожења. Све песме које певају овај тренутак (долазак сватова са младом у младожењин дом) садрже мотив поистовећивања девојке са Сунцем¹³ које треба „као извор живота, да обезбеди плодност и берићет дому у који невеста долази” (Питулић, 2018, стр. 77). Очекивање новог члана породице, снаје, за младожењин дом значило је очекивање општег благостања. За народног певача, како песме

¹³ Забележене су и песме у којима Сунце представља младожењу, док је невеста метафорично представљена као звезда: *Звезда ми је од рода џолемој, / Па не може од рода да се одвоји* (Јастребов, 2020, стр. 441).

показују, Сунце је представљало живот и зато га је он користио увек тамо „где је потребно отворити пут за напредак” (Питулић, 2018, стр. 87):

*Улезе сунце у кућу,
Ојреја кућу свекрову,
Са собом срећу делила,
Кроз кућу срећу делила.
(Јастребов, 2020, стр. 441–442)*

*Зарани куме, зарани сџари свайше,
Зарана је снају доведише,
Нек донесе сунце у негранце,
Да ојреје свекрове дворове!
(Бован, 2001, стр. 90)*

Са истим циљем, у варијантном запису, невеста доноси Сунце *џод мараму*:

*Донесише сунце џод мараму,
Да ојреје свекрове дворове.
(Бован, 2001, стр. 112)*

Познато је да Сунце представља „небеско светлило које Словени поштују као извор живота, топлоте и светлости” (Сунце, 2001, стр. 522). У дом својих духовних сродника, кум и *сџарејко*, доносећи Сунце, доносе и нови живот (младу), иако она „сама собом и својим особинама представља дар новој кући” (Самарџија, 2011, стр. 571).

Даривање као џриношење жрџве џрецима

Значај улоге кума на свадби одговара вредности дара који кум добија након завршетка обреда у којем учествује. Са једне стране, тај дар треба да засени. Са друге стране, кум се сматра и старинским богом и посредником између живих и покојника (Чајкановић, 1973, стр. 162), па зато спремање дара за кума значи и спремање дара за покојника чија је улога у регулисању породичних односа значајна. Даривање се увек посматра као вид успостављања везе, путем дара и уздарја (Mos, 2018). Има и аутора који истичу да се „даривањем [се] успоставља ред, што је иначе потребно у времену прелаза из једног стања у друго (календарске промене, обреди прелаза у животном циклусу)” (Раденковић, 2019, стр. 109). Снежана Самарџија дар посматра као млађу манифестацију приношења жртве (Самарџија, 2011, стр. 562), при чему „жртва приближава две стране, јер давање подразумева узвраћање милости, милоште, заштите” (Самарџија, 2011, стр. 562). У анализираним

песмама, као дарови, јављају се мараме, коњи, који су у вези са култом плодности (Коњ, 2001, стр. 280), ножеви, који се користе као заштита од нечисте силе (Нож, 2001, стр. 387) и *злајина синија*. Они потврђују породичну слогу и упућују на благостање:

*Све свайїма њо авдес мараму,
А кошуљу куму и деверу,
Младожењи коња и девојку.
(Јастребов, 2020, стр. 390)*

*Стїаром свайїу зелену доламу,
А деверу везену мараму,
Милом куму везену кошуљу.
(Бован, 2001, стр. 92)*

Младожењи се, даром који му се поклања, указује посебна част (Самарџија, 2008, стр. 66–67). Његова улога је остваривање и брачне и јуначке иницијације. Кум се дарује *злајном синијом, на којој је љуја њозлаћена*, а узимајући у обзир амбивалентно значење змије (Змија, 2001, стр. 212), овај дар има заштитну функцију. *Злајина синија*, такође, може да истакне „моћ младожењине породице” (Пешикан Љуштановић, 2019, стр. 105), може представљати и „одраз сунца” (Раденковић, 1996, стр. 256), али не треба заборавити ни то да злато „припада и хтонским просторима, јер се вади из утробе земље” (Самарџија, 2013, стр. 76):

*Чујеш ли ме, моја верна љубо!
Да ми свайїе њи њречекаш лејо,
Још њолейше да дарујеш даром:
Сваком свайїу авдесли мараму,
Деверима ноже оковане,
Стїаром свайїу коња и сокола,
Милом куму од злајїа синију,
На којој је љуја њозлаћена,
Младожењи коња и девојку.
(Јастребов, 2020, стр. 361–362)*

*Лејо ће нас она дочекаїїи,
Сваком свайїу њо дошчалуц дара,¹⁴
Младожењи коња и девојку.
(Бован, 2001, стр. 89)*

¹⁴ Обавезни делови *дошчалука* били су: златом и свилом извезен пешкир, чарапе, златом извезен учкур, свилена кошуља и доње рубље (Јастребов, 2020, стр. 349).

Даривањем кума, као и различитим угађањем, обезбеђује се његова неопходна брига о младенцима којима управо он треба да осигура промену статуса. Тако заправо долази до остваривања реципроцитета у даривању, јер, у свадбеној обредно-обичајној пракси, кум није помоћник само младенцима, „већ и сватовима, пошто је кум некада представљао заштитника, али и врача који је уводио у нови статус” (Карановић, 2010, стр. 123). Приликом дочекивања кума и свих његових гостију¹⁵, окупљени музичари и сви гости, поред поштовања, истовремено показују и страх од тога да се пред кумом, као домаћини, не обрукају:

*Забрина се славни Ђурђе јосјодар,
Ка' ће Ђурђе добре јосјие јречекајџ.
Ђурђе има славну љубу разумну.
Не дој ми се славни Ђурђе јосјодар!
Та ти имаш два јџри ловца у дворе.
Прајџићемо једној ловца у јоље,
Да донесе јредијелу јченицу.
Друјој ловца јрајџићемо у море,
Да донесе белу рибу јџијџрику,
Трећеј ловца јрајџићемо у Очу,
Да донесе рујна вина црвена.
Ти ћеш, Ђурђе, добре јосјие јречекајџ.
(Јастребов, 2020, стр. 388)*

Богату свадбену трпезу у младожењином (али и младином) дому чине *јредијела јченица, рујно вино и бела риба јџијџрика*. Култ вина „раширен је првенствено код Јуж. Словена у областима у којима постоји давнашња традиција виноградарства” (Вино, 2001, стр. 82), а ово пиће представљало је саставни део свадбене гозбе (Вино, 2001, стр. 82). У обредима, вино симболише крв, здравље и живот (Вино, 2001, стр. 82). На двор господара Ђурђа вино долази из *Оче* (Велике Хоче), из виноградарског краја који је, иначе, метох цара Душана Силног. Симболика рибе је амбивалентна. Њено значење представља контаминацију паганских и хришћанских елемената; риба је *са оноја свџа*, може бити у вези са смрћу, али и са рађањем (Гура, 2005, стр. 566–567; Риба, 2001, стр. 467). Риба је у многим песмама на јужнословенском подручју саставни део свадбеног обичаја: „Основна функција рибе из граничне воде, без обзира на именовања и без обзира на жанр у коме се јавља, остаје давање/враћање плодности. Ловљење и једење рибе, или њено изношење пред кума, краља, невесту или на свадбену трпезу, опева се код свих Јужних Словена као део свадбеног обреда” (Пешикан Љуштановић,

¹⁵ Јастребов оставља податак о томе да је кум имао „право да поведе са собом на свадбу кога жели, чак и ако домаћину због тога није право” (Јастребов, 2020, стр. 388).

2013, стр. 194). Исту улогу имала је *йредийела йченица*, односно хлеб који „симболизује однос размене између људи и Бога, између живих и њихових предака. Он је на најближи начин повезан са светом покојника” (Хлеб, 2001, стр. 562). Све што се у оквиру свадбене обредно-обичајне праксе дарује сватовима, а нарочито куму, има важну функцију. У овом случају, у виду рибе, вина и обредног хлеба, куму се приноси симболична замена за жртву, чиме се заобилазе обавезне препреке приликом иницијације младенаца.

*А како ћу драјој бији куме
– комйлексносй духовној сродсйва*

У једној од сватовских песама (Бован, 2017, стр. 92) пева се и љубав двоје младих између којих се испречи велика препрека – кум.¹⁶ Песма почиње питањем *Здравче, цвеће, беру ли йе моме*, при чему овај „изразито љубавни цвет” (Питулић, 2018, стр. 116) обелодањује тајну о несрећној љубави. Наиме, са намером да се заштити од потенцијалне освете онога чију је вољену преузео, младић жели да окуми управо девојчиног вољеног. Верује се да се позив за ступање у ову духовну везу не сме одбити, те да духовни сродници имају моралну обавезу међусобног поштовања. И, док младожења то свесно користи, срце заљубљеног младића показује незадовољство и он куне младожењу, односно кума. У првој варијанти клетва се односи на то да духовни сродник остане без куће и без порода, што би их на симболичком плану изједначило:

*Ја не кунем, само срце куне:
Род родио као врба йрожје,
Кућу свио као славуј йнездо!
(Бован, 2017, стр. 92)*

Друга варијанта има другачији епilog. У њој је приказана унутрашња драма младића који се налази пред моралном дилемом како се изборити са својим осећањима с једне стране, али и како избећи *кавиу*, чиме се на себе навлачи велики грех, с друге стране. У песми је, тако, приказано душевно стање несрећног младића. У њему постоји свест о томе да је кумство неприкосновена духовна веза, што њега и мучи (*Ја не кунем, само срце куне*), али емоције не може да контролише (*А ја венчам, моје срце уздише*). Ту исповест младић користи „*као потребу за rasterećenjem psihičke napetosti*”

¹⁶ Међу старијим песмама може се пронаћи исти мотив (ЕР, 1925, стр. 169). У песми је девојка означена метафором „изразито лирске интонације” (Клеут, 2003, стр. 31), којој вољени треба да постане кум. И, док њена осећања нису опевана, једним стихом дочарана је сва нелогичност те духовне везе (*А како ћу драјој бији куме!*).

(Pešić i Milošević-Đorđević, 1984, стр. 230). Клетва коју изговара је тешка, али њен крај у ствари показује младићева права осећања и жељу, приказану помало кроз иронијски ефекат који се „гради на тензији клетвеног облика и садржаја који је приличан благослову” (Клеут, 2003, стр. 34):

*Ја не уздишем, само срце уздише,
ја не кунем, само срце куне:
век да има као лис у јору,
род да има као врба јројзе,
за два дана млада невесџица,
за недељу млада удовица,
за месеца моја суђеница.*

(Бован, 1984, стр. 34)

Мотив духовног сродства у овим варијантама, према интензитету важности, стављен је изнад мотива љубави. У издвојеним примерима, иако невољно, младић прихвата своју нову улогу, веома значајну, а то је улога духовног сродника, кума. Међутим, његово срце почиње да се буни, те се као резултат јавља клетва и у помоћ се призива судбина, чиме је остављена могућност да се мотив љубави издигне изнад мотива светости духовног сродства.

Пратећи мотив кумства у народним лирским песмама са Косова и Метохије, приметили смо велики значај који ова врста духовног сродства има. Као и у традицијској култури, и песме показују да је „кумство [је] сматрано за светињу, а кум за свеца” (Кумство, 1970, стр. 202), те да је његова улога у животном циклусу појединца велика, што се највише примећује у свадбеним обредима, сачуваним и у сватовској лирици. Независно од тога да ли се ради о куму као посреднику између живих и предака, као неизоставном помагачу и медијатору младожењи/иницијанту, као могућем издајнику или пак као потенцијалном противнику/крвнику, тек, песме указују на сакралност коју ова духовна веза сама собом представља.

Извори

- Бован, В. (прир.) (1984). *Српске народне умотворине са Косова из рукописа Дене Дебељковића*. Приштина: Академија наука и уметности Косова.
- Бован, В. (2001). *Лирске и ејске песме Косова и Метохије*. Београд: Стручна књига.
- Бован, В. (2017). *Антологија српске народне лирике Косова и Метохије* (прир. Валентина Питулић). Београд: Завод за уџбенике.
- Јастребов, И. С. (2020). *Обичаји и песме Срба у Турској: у Призрену, Пећи, Морави и Дебру* (прир. Валентина Питулић и Бошко Сувајцић). Београд – Нови Сад:

Службени гласник – Удружење фолклориста Србије – Косовско-метохијски одбор Матице српске.

- СНП II: Караџић, В. С. (1987). *Српске народне њјесме*, књ. II. Београд: Просвета–Нолит.
 ЦГ: (2006). *Српске народне умотворине са Косова и Метохије на сираницама Цариградској иласника* (прир. Владимир Бован). Лепосавић–Исток: Дом културе „Свети Сава” – Хвосно.

Литература

- Бандић, Д. (1991). *Народна релиија Срба у 100 њјојмова*. Београд: Нолит.
 Босиљак. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедиијски речник* (стр. 46–47). Београд: Zepeter book world.
 Вино. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедиијски речник* (стр. 82–83). Београд: Zepeter book world.
 Генеп, А. В. (2005). *Обреди ѡрелаза*. Београд: Српска књижевна задруга.
 Гура, А. (2005). *Симболика живоишња у словенској народној итрадицији* (прев. Људмила Јоксимовић, Снежана Ранковић и др.). Београд: Бримо–Логос–Глобосино–Александрија.
 Детелић, М. (1992). *Миијски ѡросиор и еиика*. Београд: Српска академија наука и уметности – Ауторска издавачка задруга „Досије”.
 Ђорђевић, Т. (1984). *Наи народни живои, I*. Београд: Просвета.
 ЕР: Геземан, Г. (1925). *Ерланиенски рукоиис сирарих српскохрваиских народних ѡесама*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија.
 Златковић, И. (2011). *Еиска биоирафија Марка Краљевића: шемаиско-моиивска основа*. Београд: Завод за уѡбенике.
 Змија. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедиијски речник* (стр. 211–214). Београд: Zepeter book world.
 Јовановић, Б. (2001). *Маија српских обреда*. Ниш: Просвета.
 Карановић, З. (2010). *Неѡеска неѡесииа*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност – Чигоја штампа.
 Карановић, З. (2014). *Биље у итрадиционалној култури Срба (ириручник фолклорне боишанике II)*. Нови Сад: Филозофски факултет.
 Клеут, М. (2003). *Народна књижевност: фраимениии скрийии*. Нови Сад: Филозофски факултет.
 Коњ. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедиијски речник* (стр. 280–283). Београд: Zepeter book world.
 Кумство. (1970). У: Ш. Кулишић и др., *Српски митолоишки речник* (друго допуњено издање) (стр. 201–203). Београд: Нолит.
 Љубинковић, Н. (2010). *Траиања и одиовори. Сииудије из народне књижевности и фолклора (I)*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
 Миљковић, М. (2022). *Духовно сродсиво у народним ѡесмама Срба са Косова и Метохије* (необјављена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
 Нож. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедиијски речник* (стр. 387–388). Београд: Zepeter book world.

- Пешикан Љуштановић, Љ. (2013). Поморљива риба из граничне воде. У: М. Детелић и Л. Делић (ур.), *Aquatica: књижевности, култура* (стр. 191–202). Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Пешикан Љуштановић, Љ. (2019). „Ој, ђевојко, врела варенико” – обредна гозба у усменој лирици: од патоса до комичке инверзије. У: Е. Кустурица (ур.), *Гозба и књижевности: зборник радова* (стр. 99–133). Вишеград–Београд: Андрићев институт – Белпак. https://doi.org/10.18485/ai_gozik.2019.ch6
- Питулић, В. (2016). Хришћански симболи у народним умотворинама са Косова и Метохије. У: Б. Сувајџић (ур.), *Савремена српска фолклористика 3* (стр. 107–115). Београд–Ниш: Удружење фолклориста Србије – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” – Филозофски факултет.
- Питулић, В. (2018). *Саздаде се дела црква: српско народно сиваралаштво Косова и Метихије*. Андрићград: Андрићев институт.
- Пут. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедијски речник* (стр. 456–457). Београд: Zepher book world.
- Раденковић, Љ. (1996). *Симболика светиња у народној мајини Јужних Словена*. Ниш–Београд: Просвета – Балканолошки институт САНУ.
- Раденковић, Љ. (2019). О симболици обредног понашања у народној култури Срба. *Глас Српске академије наука и уметности, CDXXIX* (31), 95–132.
- Риба. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедијски речник* (стр. 467–469). Београд: Zepher book world.
- Самарџија, С. (2008). *Биографије епских јунака*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Самарџија, С. (2011). Од жртве до пешкеша (функције дарова и даривања у усменој књижевности). У: М. Детелић и С. Самарџија (ур.), *Жива реч, зборник у часопишту Наде Милошевић Ђорђевић* (стр. 561–589). Београд: Балканолошки институт Српске академије наука и уметности – Филолошки факултет.
- Самарџија, С. (2013). Вино служи златокоса девојка (живот једне лирске песме). У: С. Томин, Љ. Пешикан Љуштановић и Н. Половина (ур.), *Зборник у часопишту Марији Клеуић* (стр. 73–94). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Сунце. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедијски речник* (стр. 522–523). Београд: Zepher book world.
- Торњански Брашњовић, С. (2013). *Свадбене њесме и обредни смех*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност.
- Хлеб. (2001). У: С. М. Толстој и Љ. Раденковић (ред.), *Словенска митологија: енциклопедијски речник* (стр. 562–564). Београд: Zepher book world.
- Чајкановић, В. (1973). *Мит и религија у Срба*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Чајкановић, В. (1994). *Сабрана дела из српске религије и митологије 1910–1924 (I)*. Београд: Српска књижевна задруга – Београдски издавачко-графички завод – Просвета – Партедон М. А. М.
- Чајкановић, В. (1994). *Сабрана дела из српске религије и митологије 1910–1924 (IV)*. Београд: Српска књижевна задруга – Београдски издавачко-графички завод – Просвета – Партедон М. А. М.
- Bandić, D. (1980). *Tabu i tradicionalnoj kulturi Srba*. Beograd: Bigz.
- Krstić, B. (1984). *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*. Beograd: SANU.
- Lič, E. (1984). *Kultura i komunikacija: logika povezivanja simbola*. Beograd: Prosveta.

- Mos, M. (2018). *Ogled o daru. Oblik i smisao razmene u arhaičnim društvima* (prev. Ana Moralić). Novi Sad: Mediterran.
- Pešić, R. i Milošević-Đorđević, N. (1984). *Narodna književnost*. Beograd: „Vuk Karadžić”.

Marija D. MILJKOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Literature and Language
Kosovska Mitrovica (Serbia)

The Significance and Role of Godparents in Wedding Songs from Kosovo and Metohija

Summary

Among the numerous motifs celebrated in the lyrical folk poems of the Serbs from Kosovo and Metohija, there is also the motif of spiritual kinship (godfatherhood). Using examples from folk lyrical poems from this region, we examined the prevalence of the godfatherhood motif and the function of godfathers primarily in wedding poems where this motif is most prevalent. Poems collected by Ivan Stepanovich Yastrebov, Dena Debeljković, Vladimir Bovan, as well as poems published in the Constantinople Herald, were analysed. We noticed the significant importance of this type of spiritual kinship. Like in the folk tradition, poems also show that the godfather is considered almost equal to a saint in importance, and that his role in an individual's life cycle is significant, as is especially highlighted in the wedding rituals described and preserved in wedding oral-poetic material. In the complex ritual of transition, the godfather mediates between the groom and the ancestors, and the act of gifting, which is essential in the ritual itself and described in the poems, is associated with the sacrifice offered to the ancestors. We would emphasize those poems where, in terms of importance, the motif of spiritual kinship is equated with the motif of love. The preservation of the inviolability of this spiritual bond in some poems depends solely on the individual. Regardless of whether the godfather is seen as a mediator between the living and the ancestors, as an indispensable helper to the groom/initiate, as a potential betrayer, or as a potential opponent/enemy, the poems point to the sacredness that this spiritual bond inherently represents.

Keywords: wedding poems; godfather; groom; bride; gifting; sacrifice; ancestors.

Ovaj članak je objavljen i distribuira se pod licencom *Creative Commons ауторсво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).